

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

ELJAS ORRMAN

Bynamnen i Nyland

*Om den geografiska utbredningen av byar med namn
på -by, -böle och -skog*

Artikeln ursprungligen publicerad i
Studier i nordisk filologi 67
SSLS 539, 1987, s. 143–148

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2015
ISBN 978-951-583-331-0

ELJAS ORRMAN

Bynamnen i Nyland

Om den geografiska utbredningen av byar med namn på *-by*, *-böle* och *-skog*

Bland de bynamnstyper som förekommer inom det svenska språksområdet i Finland är namnen på *-by* och *-böle* de mest allmänt förekommande.¹⁾ I Finland har båda namntyperna varit levande hela medeltiden igenom, och detsamma gäller för 1500-talet.²⁾ Av dessa namntyper är namnen på *-by* äldre och går i Skandinavien tillbaka till vikingatid.³⁾

Skillnaderna mellan byar hörande till olika namntyper har för västra Nylands del granskats av Gunvor Kerkkonen. I de tidigaste jordeböckerna från 1500-talet har byar med namn på *-by* i de flesta socknarna de högsta skattetalen, men även byar med låga skattetal hör till denna grupp. I en del fall beror detta på att uppkomsten av en eller flera avgårdabyar lett till att moderbyns ursprungligen höga skattetal splittrats på dotterbyarna. De högsta skattetal som förekommer för byar med namn på *-böle* är betydligt lägre än för byarna med namn på *-by*.⁴⁾ Kerkkonen har även i lokalhistoriska arbeten framhållit det centrala läget för byarna med namn på *-by*.

Den kartografiska framställningen av utbredningen av byar med namn på *-by* och *-böle* har företagits utgående från läget i mitten av 1500-talet.⁵⁾

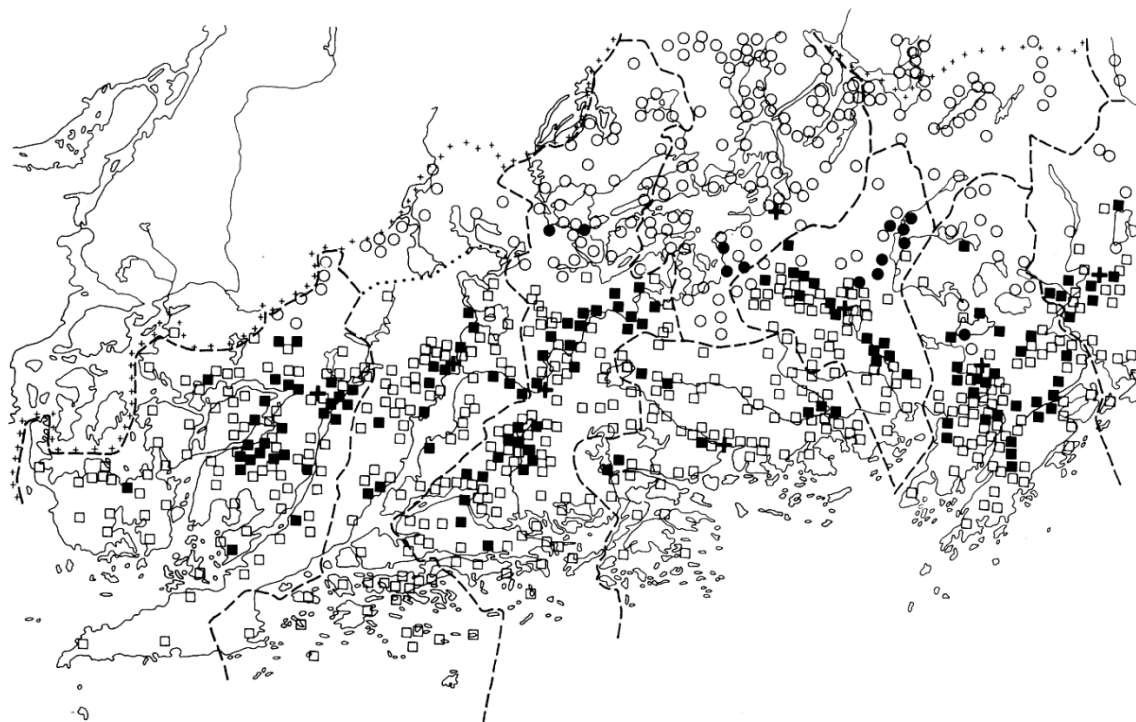
¹⁾K. Zilliacus, Socken- och bynamnens fördelning.

²⁾Carl-Eric Thors, Om namn på *-böle*, med särskild hänsyn till de finländska namnen. Namn och bygd 1952. s. 27-29; Åke Granlund, Studier över östnyländska ortnamn. SNF 44. SLS 358. Helsingfors 1956. S. 159.

³⁾Kristian Hald, *-by*. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid II, sp. 382.

⁴⁾Gunvor Kerkkonen, Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden. SLSF 301. Helsingfors 1945, s. 119-125.

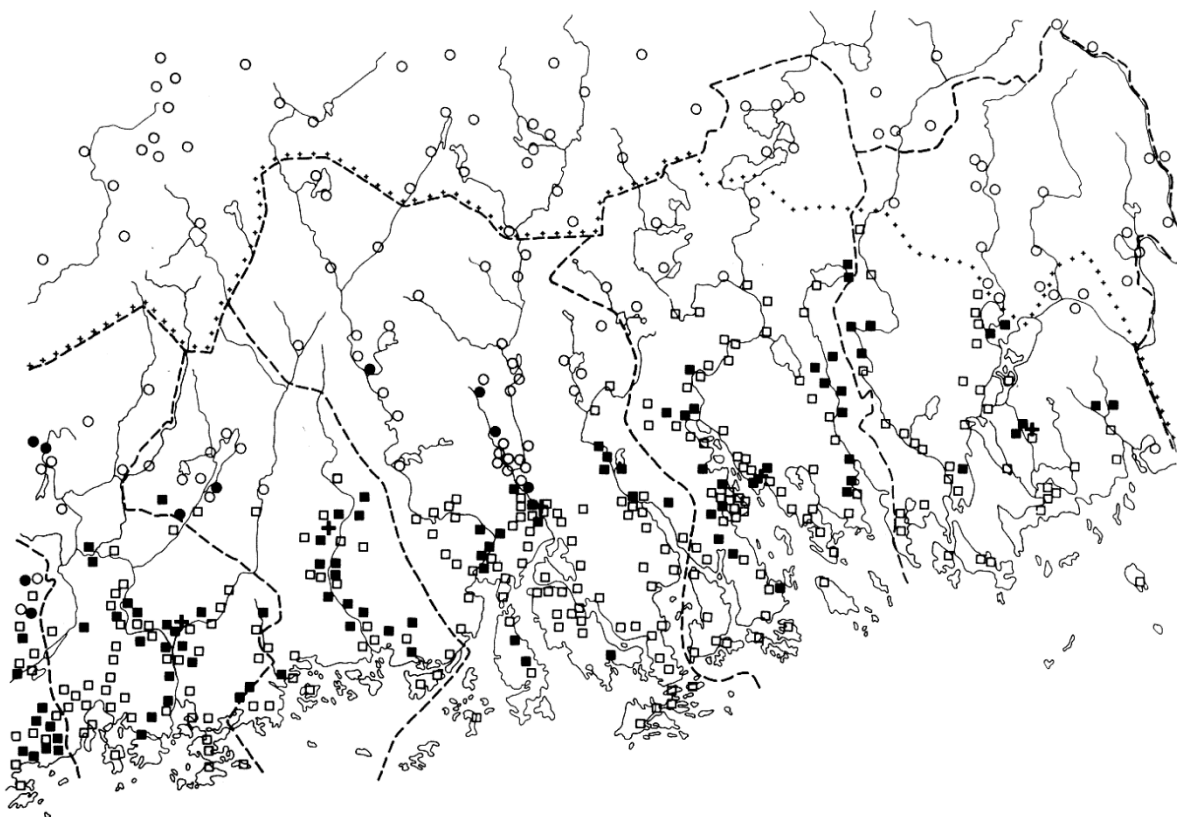
⁵⁾Namnbeståndet är hämtat från följande källor: Kaarle Soikkeli, Nylands silfverskatt

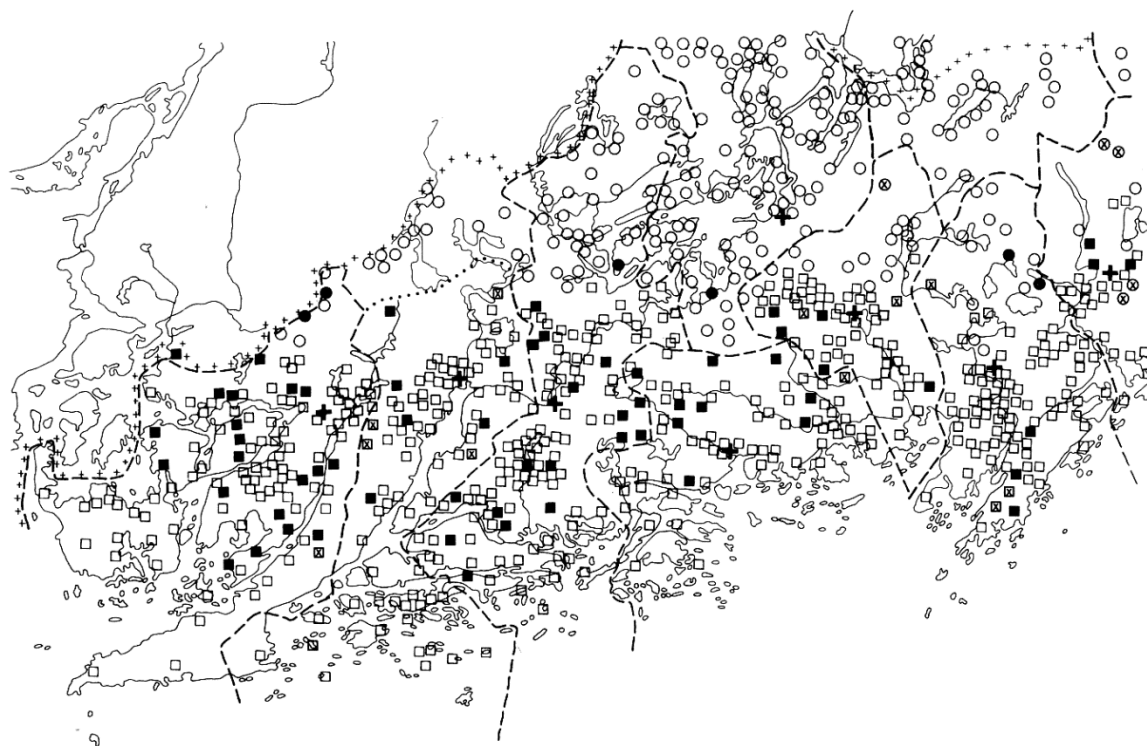
Den geografiska spridningen av byar med namn på *-by* i Nyland

Byar med svenskspråkig bosättning	Byar med finskspråkig bosättning	
■	●	Byar med namn på <i>-by</i>
□	○	Övriga byar
-----		Gräns för medeltida kyrksocken
+ + + + +		Administrativ gräns för Nyland 1540
.....		Gräns mellan Pojo moderkyrkoförsamling och Kisko kapell

och silfverskatteregister för år 1571. Helsingfors 1912, och Bebyggelsen i Finland på 1560-talet. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 4. Helsinki 1973; den kartografiska framställningen av bebyggelsen i mitten av 1500-talet grundar sig på Bebyggelsen i Finland på 1560-talet. Atlas. Suomen Historiallinen Seura. Käsikirjoja VII, Forssa 1973, så att konstaterade fel har rättats och en del byar upplösts i delbyar.

I den geografiska utbredningen av byar med namn på *-by* uppträder ett klart mönster. Såväl i västra som i östra Nyland koncentreras dessa byar till de centrala delarna av de medeltida socknarna. I trakterna kring de medeltida kyrkorna uppträder flera byar med namn på *-by*, även om det i dessa trakter också finns flera byar tillhörande andra namntyper. Också längs de centrala vattendragen finns koncentrationer av bynamn på *-by*. Så är fallet i Karis på bägge sidor om Svartån, men även kring Läppträsk är dessa namn rikligt företrädde. I Sjundeå grupperas namnen på *-by* längs Sjundbyån och Kyrkån, och i Helsinge är dessa byar huvudsakligen grupperade längs Vanda å med tyngdpunkten i den trakt, där Kervo å mynnar ut i Vanda å. I Sibbo är de flesta byarna längs Sibbo å sådana som har namn på *-by*, och detsamma gäller byarna kring Lovisaån i Pernå. I Borgå och Pernå socknar koncentreras byarna med namn på *-by* inte klart till någon viss trakt i den medeltida socknen, men längs åarnas nedre lopp är de väl representerade.

Den geografiska spridningen av byar med namn på *-böle* och *-skog*

Byar med
svenskspråkig
bosättning

Byar med
finskspråkig
bosättning

Byar med namn på *-böle*

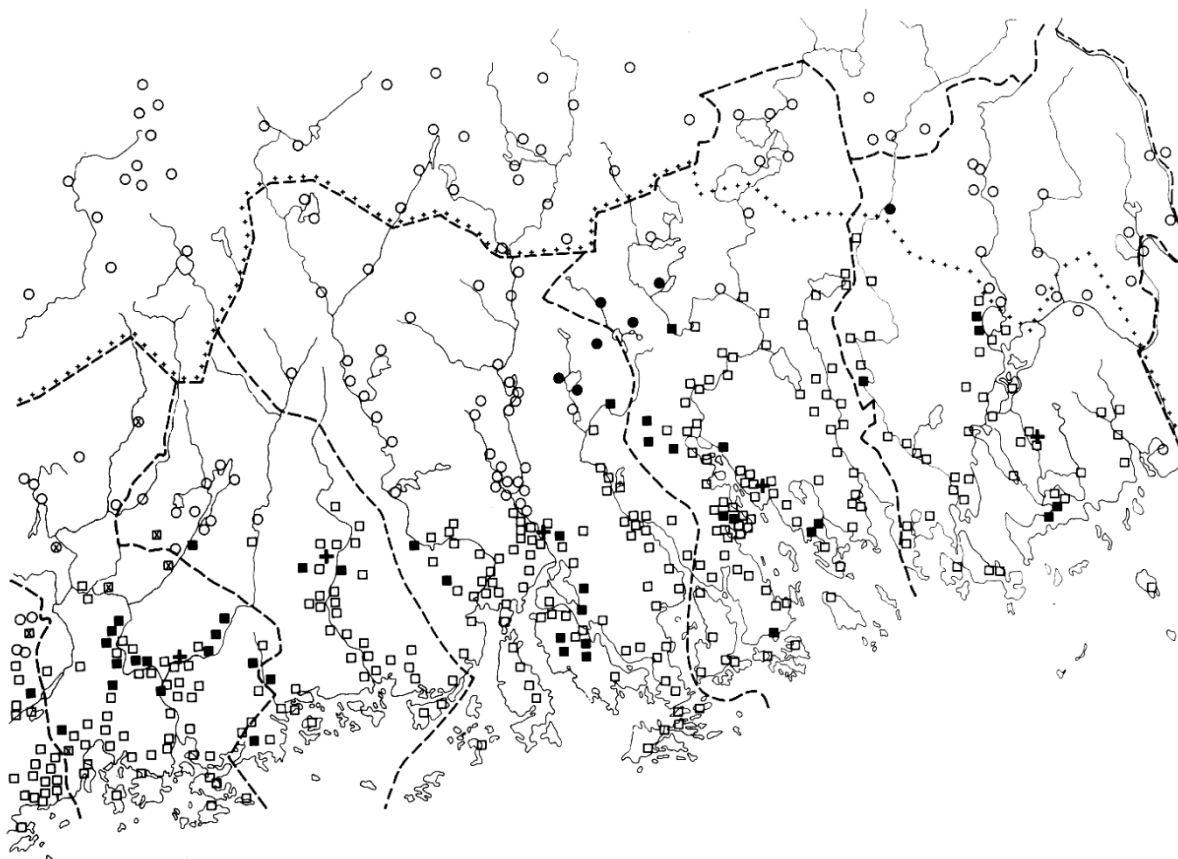
Byar med namn på *-skog*

Övriga byar

----- Gräns för medeltida kyrksocken

+ + + + Administrativ gräns för Nyland 1540

..... Gräns mellan Pojo moderkyrkoförsamling och Kisko kapell

Förutom i klara bebyggelsecentra förekommer byar med namn på *-by* i mera perifera delar av de medeltida socknarna. Också i trakter, där befolkningen i slutet av medeltiden var finsk, finns det svenska *by*-namn på *-by*. Så är fallet beträffande flera byar kring Björnträsk i Sjundeå (Andby, Bläsaby, Näsby och Övidsby).⁶⁾

I närheten av kusten förekommer flera byar med namn på *-by*, bl.a. i Esbo, och även på stora öar invid fastlandet påträffas några byar av denna kategori (Boxby, Norrby och Söderby på Degerön i Snappertuna samt Bengtsby och Orrby på Emsalö i Borgå socken), men på mindre öar saknas denna namntyp helt.

Byarna med namn på *-böle* har i förhållande till byarna med namn på *-by* ett mera perifert läge. Många av dessa byar förekommer i de

⁶⁾Om språkgränsen Holger Wallén, *Språkgränsen och minoriteterna i Finlands svenskbygder omkr. 1600-1865*. Åbo 1932; Veikko Lehtosalo, *Kielirajan kulku Raaseporin läänin alueella 1500-luvun puolivälissä (pro gradu-arbete, 1957, Helsingfors universitet. Historiska institutionen)*, s. 76-80.

medeltida socknarnas gränstrakter, men dylika byar påträffas även i bebyggelsecentra, dock närmast i utkanterna. I östra Nyland finns flera byar med namn på *-böle* i områden, där bosättningen mot slutet av medeltiden har varit finskspråkig eller tvåspråkig (nuvarande Askola och Mörskom).⁷⁾ Byar med namn på *-böle* förekommer nära kusten, men ute i skärgården är de knappast alls företrädda.

I de kamerala längderna för Nyland från mitten av 1500-talet finns ett tjugotal bynamn på *-skog*. Dylika bynamn förekommer från Tenala i väster till Sibbo (nuvarande Tusby) i öster. *Skog*-namnen anses vittna om den svenska befolkningens erämarksbruk och motsvara de finska "miehenmetsä"-besittningarna. Byarna på *-skog* ser sålunda ut att representera sent tillkommen bebyggelse.⁸⁾

Bynamnen på *-skog* är i Nyland belägna på platser, som till sin karaktär är entydigt perifera. Längst i väster finns några byar med namn på *-skog* i gränstrakterna mellan socknarna inom den svenska bygden. Dylika byar förekommer även i utkanterna av entydiga bebyggelsecentra, såsom fallet är i Esbo och Sjundeå. De östliga bynamnen på *-skog* har för det mesta ett annorlunda läge. Ett knappt tiotal namn på *-skog* förekommer norr om den kompakta svenskbygden. På 1500-talet har en del av dessa byar varit svenskspråkiga, medan andra haft finskspråkiga invånare. Det är ett anmärkningsvärt faktum att bynamn på *-skog* inte förekommer längre österut i Borgå, Pernå och Pyttis medeltida socknar.

Granskningen ger vid handen att byarna med namn på *-by* i mycket stor utsträckning har ett centralt läge inom de medeltida socknarna i Nyland, vilket är i överensstämmelse med att deras skattetal ofta är mycket höga på 1500-talet, vilket indicerar hög ålder i förhållande till den övriga bebyggelsen. Bynamnen på *-böle* har ett mindre centralt läge i jämförelse med namnen på *-by*, medan namnen på *-skog* har den mest perifera karaktären. Resultaten av denna granskning, där byarnas fördelning inom de medeltida socknarnas gränser varit framträdande, överensstämmer med Kurt Zilliacus resultat för Ålands vidkommande.⁹⁾

⁷⁾Jfr Airi Kartano, Ortnamnen i Mörskom. SNF 61. SLS 475. Helsingfors 1977, s. 279-280.

⁸⁾Gunvor Kerkkonen, Helsinge medeltid. Borgå 1963, s. 59-60; Päiviö Tommila, Nurmijärven pitäjän historia I. Vammala 1958. s. 56-57.

⁹⁾K. Zilliacus, a.a.